

Albert BASTARDAS, *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*, Barcelona, Edicions Proa, 1996.

Aquest volum, com exposa el seu autor, és una ordenació d'idees, de pensaments, que té dos objectius: 1) proporcionar una comprensió global dels fenòmens de contacte lingüístic, i 2) convidar a una integració teòrica, a un paradigma comú dels estudiosos de l'ús lingüístic. Aquesta obra és una oportunitat d'ordenació, per al seu autor, el qual, gràcies al Premi a la Recerca Humanística 1992 de la Fundació Enciclopèdia Catalana, ha pogut donar més coherència als seus fils de raonament i de docència recents entorn de la sociolingüística a la Secció de Lingüística General de la Universitat de Barcelona. Aquesta obra també és una ordenació útil per al lector mitjà que, massa sovint, en aquest país es troba amb un excés d'estímul (debats o simplement mistificacions interessades) sobre la situació sociolingüística, que no sap com classificar i interrelacionar adequadament.

UN PROGRAMA DE RECERCA INTEGRADORA

El terme *ecologia* en el títol ja assenyalava la voluntat d'interrelació que subjau en l'estructura de l'obra. La seva anàlisi va del general al concret. En la primera de les quatre parts del volum es presenta l'«ecologia sociocognitiva del contacte lingüístic». En aquesta part es planteja la necessitat de renovació dels paradigmes científics perquè aquests puguin explicar el triangle complex de relacions entre el cervell-ment (la psicosfera), les conductes (la sociosfera) i l'entorn (la noosfera). Aquesta necessitat d'integració és especialment sentida en les ciències socioculturals perquè aquestes són d'allò més complexes i dinàmiques —cal tenir sempre en compte la ment de l'observat i de l'observador—. En aquest espai triangular travat, les maneres de parlar són vistes com un subconjunt

de sistemes del conjunt de sistemes d'acció-significació. Com a eina heurística per descriure aquesta globalitat de fenòmens Bastardas recorre al fet musical. Els comportaments lingüístics dels humans «poden descriure's en tant que melodies independents o en tant que acords harmònics entre diverses melodies diferents. Vistos linealment se'ns poden aparèixer com a melodies soles o aïllades que semblen respondre a aquesta linealitat. Vistos, però, com a acords harmònics, cada fragment melòdic de cada instrument o veu, per exemple, és determinat per les seves relacions amb els altres sons que *simultàniament* coexisteixen» (pàg. 43).

En els capítols 4 a 9 de la segona part es presenten cinc dimensions d'aquest medi en què es dona el contacte de llengües: el complex cervell-ment, el pla interaccional, els agrupaments socials, el poder polític i les interrelacions entre permanència i canvi. Molt breument i clara l'autor ens introdueix alguns elements bàsics de les ciències socials. Elements sociològics com la necessitat que esclatin crisis i conflictes per trencar l'ordre i la inèrcia cap a la conformitat —els conceptes de Bourdieu, introduïts apropiadament aquí, recorden la força impressionant dels mecanismes de reproducció social. Elements psicosocials com les relacions i categoritzacions intergrupals (seguint l'esco-

la de Bristol de Tajfel) i elements polítics com el paper central de l'Estat en els processos de substitució, manteniment i difusió lingüístics. «Hem fet Itàlia, ara hem de fer italians», en paraules de Massimo d'Azeglio.

En la tercera part, Bastardas se centra ja en l'ecodinàmica dels contactes lingüístics. Així en el capítol nou es descriuen cinc etapes d'un procés d'estandardització: la selecció, la codificació, la vehiculació o extensió de la competència i de l'ús, l'elaboració i, finalment, l'acceptació i avaluació. En tractar, en el capítol 10, dels efectes sociopolítics del contacte per decisió política, en destaca el d'adaptació mútua, el de distribució diglòssica i el de la substitució. Els processos immigratoris són analitzats en el capítol onzè. Els processos de canvi de comportament a través de les generacions d'immigrants, segons els contextos sociopolítics receptors i emissors permeten copsar el caràcter poc usual de situacions com la catalana (pàg. 145). Finalment, en el capítol dotzè, presenta els casos i factors que intervenen en un procés de normalització lingüística, que defineix com «macroprocés social intencional que, a partir d'una situació de subordinació lingüística, pretén la plena recuperació de funcions i de parlants per al codi subordinat X, amb l'objectiu d'impedir, d'aturar o de reinvertir la substitució lingüística i d'assegurar plenament l'estabi-

litat i la continuïtat futures de la comunitat cultural X» (pàg.153).

COMUNICACIONS INDIVIDUALITZADES I CASTELLANITZACIÓ

Finalment —*last but not least*—, la quarta part tracta explícitament (implícitament molts dels altres articles també tracten del mateix), «un ecosistema complex: el cas català». L'autor descriu dos possibles escenaris de futur del conflicte lingüístic a Catalunya: d'una banda, un domini territorial però no exclusiu del català i, d'altra banda, un bilingüisme generalitzat. Després de valorar els efectes que tindrien aquests dos escenaris (el segon comportaria un retrocés en l'ús del català), l'autor opta per un procés gradual i flexible cap a una preeminència del català en els usos lingüístics institucionals, sense una exclusió radical del castellà. L'autor tria, doncs, una opció parcialment territorial. En una nota no gaire desenvolupada Bastardas insinua, més que presenta, que el cas català podria seguir un principi de funcionalitat, «la distribució funcional no jerarquitzada dels codis segons, per exemple, l'àrea de comunicació —local, supralocal, internacional. De fet, aquesta situació és ja força comuna en força organitzacions: tota l'activitat comunicativa local més habitual és en català, mentre que són en castellà tots els mis-

satges adreçats a la resta d'Espanya i en anglès —o en altres llengües— les relacions comunicatives amb altres països» (pàg.191).

En aquest capítol l'autor planteja directament el tema —tabú a vegades en alguns sectors d'opinió— del rol del castellà a Catalunya. Bastardas, a partir de les dades de què disposa, dona per fet que el castellà «s'indigenitza» al país, des d'una posició demogràfica de força que faria possible «per primera vegada, la minorització lingüística de la població autòctona», «[...] a mesura que es vagi acomplint el reemplaçament intergeneracional de la població» (pàg. 177).

En el darrer capítol, s'analitzen alguns supracontextos de la normalització del català, sobretot l'espanyol —caracteritzat per la seva desigualtat— i, massa telegràficament, com si l'obra s'hagués hagut d'interrompre sobtadament, el context europeu i el planetari.

Un lector català potser hi trobarà a faltar preses directes de posició sobre l'ara i aquí del conflicte lingüístic. Crec, tanmateix, que rere el llenguatge distanciadador i tècnic, característic de la prosa escrita de Bastardas, subjau una presa de posició per una política lingüística assumible per la majoria de la població, és a dir que no pugui ser interpretada com a excloent. Com indicava el mateix autor a *El País* (12-xii-96): «El problema és com intervenir legislativament sense fer

lleis antipàtiques que tinguin efectes negatius».

Al costat de l'ambició i riquesa teòriques del treball, només assenyalaria com a millorable que algun aspecte crucial queda desdibuixat: la interrelació entre les comunicacions institucionalitzades i les individualitzades. Bastardas des fa anys ha exposat —i crec que ha aconseguit difondre amb força èxit— que les intervencions en política lingüística s'han de fer a través de les comunicacions institucionalitzades oficials i no oficials. Aquesta línia és exposada novament en el treball que ressenyem (pàg. 178, per exemple). Alhora, però, l'autor recorda també que les comunicacions individualitzades són les decisives per a la continuïtat d'una llengua, de manera que significativament es refereix sovint a la transmissió lingüística intergeneracional (pàg. 133, 141, 159, 181, 183-184, entre d'altres). Així, escriu que «sembla ser molt més fàcil passar de les comunicacions individualitzades a les institucionalitzades que no a l'inrevés» (pàg. 155) i més endavant que «la permanència dels codis es juga finalment en aquest altre nivell més informal i aparentment "espontani" i lliure, en el qual les poblacions decideixen com parlar-se quotidianament en les seves relacions de treball, d'amistat, afectivosexuals, de veïnatge, etc.» (nota 158). Trobo a faltar, doncs, —partint d'aquestes premisses del mateix Bastardas—

que hi hagués hagut una elaboració més gran d'aquesta interfície, fonamental per a l'autor, entre usos institucionals i usos privats. Ja que als països de llengua catalana no es dóna un procés de mobilització a la israeliana, a través de quins mecanismes una part significativa de la població de llengua no-catalana podria arribar a tenir el català com a llengua principal? Tal vegada no disposem de monografies ni de dades prèvies per parlar-ne. Seria greu si fos així: sense aquests elements de judici, els pentagrames d'acció i d'intervencions es trobarien mal compostos de bon començament.

En conjunt el treball de Bastardas excel·leix per la seva ambició i pel seu caràcter integrador. L'obra té ambició perquè presenta un programa de recerca transdisciplinari del contacte de llengües. Ara per ara, però, aquesta proposta topa amb la realitat que el món del pensament està organitzat en veritables tribus culturals. La visió ecològica de les llengües que l'autor ens convida a tenir està ben allunyada del que s'ensenya a les universitats, però és una aspiració, un horitzó necessari. Queda molta feina per verificar científicament amb més rigor la discussió socioecològica de les llengües. Com resumia el biòleg Ramon Folch (*Cultura*, gener 1996), «no tenim un sistema cultural que ens permeti entendre la realitat». L'obra té caràcter integrador perquè es global i coherent. Pro-

porciona el marc on situar el cas català, dibuixa el bosc perquè hi sapiquem situar els nostres arbres. La imatge dels pentagrames musicals és idònia per descriure aquesta aspiració de Bastardas d'assolir explicacions holístiques dels fenòmens

sociolingüístics. Si hi ha coordinació i recursos, la recerca sociolingüística al país té molta música per compondre. Aquest volum n'és un bon instrument.

Emili Boix

Miquel SIGUAN, *L'Europa de les llengües*, Barcelona, Ed. 62, 1995, 220 pàg.

Miquel Siguan, emèrit psicòleg i especialista en l'ensenyament de llengües, ha tret del forn aquesta obra per a no especialistes que vulguin informar-se sobre els problemes que planteja el plurilingüisme d'Europa i les solucions que s'hi aporten. Amb habilitat l'autor ha sabut seleccionar i relacionar la major part de temes que cal tractar sense caure en una dispersió excessiva. Posem per cas, l'autor se'n surt molt bé a l'hora de sintetitzar la macedònia (mai més ben dit) etnicolingüística dels Balcans. És un llibre clar en què no trobarem les citacions erudites ni llistes pesadíssimes de bibliografia —a un gat vell en l'ofici no li cal exhibir el que sap—, i que fa poc acaba d'ésser reeditat en una col·lecció de butxaca i tot. Siguan hi tracta temes com els següents: les arrels històriques del plurilingüisme europeu, el començament de la idea que un estat i una nació havien de ser el mateix, les diferents polítiques lingüístiques que segueixen els estats europeus (el

monolingüisme a ultrança, l'autonomisme, el federalisme, el bil·lingüisme generalitzat arreu d'un país...), les actituds envers la correcció i el purisme, les llengües de comunicació internacional i en especial el rol creixent, abassegador i discriminador de l'anglès.

El llibre excel·leix sobretot en els dos darrers capítols, que presenten la política lingüística de la Unió Europea (UE) i el tractament de les llengües a Europa. Siguan s'hi «mulla» més que en la resta del llibre i hi fa propostes concretes. Siguan suggereix que hi hagi dues o tres llengües de treball a les institucions comunes europees (l'anglès, el francès i l'alemany) mentre que les altres serien llengües que els individus poden usar en relacionar-se amb els organismes centrals europeus i rebre'n informació. Aquesta és una solució elegant, salomònica gairebé, per a l'actual situació d'ús (i traducció) de totes les llengües de la UE (les oficials dels estats membres, recordem-ho, no pas les oficials de se-